

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**ФЕНОМЕН ПРИХИЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ
СТОСУНКІВ**

Кваліфікаційна робота

Виконала: здобувачка

Спеціальності 053. Психологія

Освітньо-професійної програми Психологія,

4 курсу, заочної форми навчання

Пасічник Віра

Керівник: кандидат психологічних наук

Іван КРУПНИК

Рецензент: кандидат психологічних наук,

доцент НУК імені адмірала Макарова

Людмила МУХІНА

Івано-Франківськ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРИХИЛЬНОСТІ ТА ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ	6
1.1.«Теорія прихильності» як напрямок у психології.....	6
1.2. Дитячо-батьківські стосунки як результат культурно-історичного розвитку людини.....	9
1.3.Особливості дитячо-батьківських відносин в сімейному спілкуванні.....	14
Висновки до першого розділу.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ ПРИ ВІДСУТНОСТІ ПРИХИЛЬНОСТІ.....	18
2.1. Особистісні особливості батьків, що впливають на стиль виховання дитини.....	18
2.2. Опис обраних методик та аналіз результатів емпіричного дослідження.....	22
Висновки до другого розділу.....	34
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
ДОДАТКИ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми. За всю історію людства ми можемо побачити дві галузі виховання зростаючих поколінь: сімейне та суспільне. Тепер виникає суперечка, що ж важливіше в становленні особистості-родина чи суспільне виховання? В наш нелегкий час проблеми сімейного виховання набувають особливої актуальності. Саме сім'я є найменшою клітиною нашого суспільства, в якій відображається все життя нашої країни. Ян Амос Коменський, який був видатним педагогом, називав сім'ю школою материнства, де дитина набуває знання та їх послідовність з материнських вуст та рук; це уроки, в яких ніколи немає перерви або канікул. Йоганн-Генріх Песталоцці теж погоджувався з ним, та говорив: «Сім'я є істинним органом виховання». Родина формує індивідуальні риси особистості, здійснює первинну соціалізацію, створює можливості для засвоєння різних варіантів соціального досвіду, забезпечує продовження людського роду. Сімейні цінності звернені до розуму, волі, почуттів особистості, а в їх основі особистісний досвід людини, її унікальний стержень. Вони розглядаються як соціальні за своєю природою особистісні установки людини, що охоплюють всі сторони людського буття та виконують функцію регуляторів поведінки.

Усвідомлення батьками того, що передумовою успішного виховання дітей є духовний зв'язок між поколіннями вело до формування милосердя, доброти, поваги до старших, щирості.

Звідси беруть свій початок риси національного характеру- гостинність, сердечність, відвертість, працьовитість.

Для багатьох сімей нинішня ситуація в країні не дає можливості насолоджуватися звичними процесами виховання дітей, бути ресурсом для своїх рідних, коли вони потребують допомоги та підтримки. Діти переживають потрясіння від самого народження. Батьки лишаяються в Україні, а мами та бабусі виїжджають з дітьми за кордон, у небезпечне місце. Тим самим змінюється система сімейних стосунків.

Виходячи з вищесказаного, дослідження феномену прихильності суб'єктів дитячо-батьківських взаємин завжди набували актуальності, тим більше сьогодні, коли сім'я і все суспільство переживає певний ряд трансформацій.

Сім'я не здатна виконувати свої функції через соціально-економічну нестабільність. Це обумовлює нестійкість процесу, що стосується підростаючого покоління. Отже, тема особливостей дитячо-батьківських відносин у сучасній сім'ї є однією з актуальних областей психології.

Майже кожна сім'я зазнала кризи, яка виходить за межі нашого досвіду та переживань. Ця криза викликає відчуття невизначеності, порушує стабільність родини та змушує виробляти нові стратегії поведінки.

Героєм революції відносин вважають Дж. Боулбі, родоначальника теорії прихильності, яка змінила сучасні підходи до виховання дітей. Мері Ейнсворт зробила вагомий внесок, розробивши простий та важливий експеримент, який вважається емпірично підтвердженим доказом теорії Боулбі. В свою чергу дослідженням сім'ї, а також тим, як вона впливає на особистісний розвиток дитини приділяли увагу такі автори, як Е. Васильєва, Г. Варга, Р. Нойберт, В. Сатир та ін., досліджували етапи виникнення та розвитку родини. Розробкою типології родин та виокремлення її функцій займались О. Антонов, І. Гребенніков, Ч. Гризицькіс, Е. Ейдемільлер, С. Клименко, А. Кушнерук, Н. Ломоносова, Н. Малярова, О. Столярчук, В. Халанський, А. Харчев, Л. Шнейдер, В. Юстицький та інші науковці. Проблематика психологічної допомоги сім'ї розкривається в роботах українських дослідників. Серед них О. Бондарчук, В. Брутман, С. Єніколопов, Т. Зелінська, А. Капська, Т. Науменко, В. Постовий, І. Хамітова та ін. О.В. Волошок та М.Є. Жидко, О.С. Кочарян та Л.М. Пучкова, О.Ю. Сидоренко та Н.Є. Хлопоніна, разом з ними О.С. Язвинська приділили свою увагу дослідженням родинних взаємовідносин.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження феномену прихильності суб'єктів дитячо-батьківських стосунків.

Основні завдання дослідження:

1. На основі сучасних наукових джерел розглянути «Теорію прихильності» як окремий напрямок у психології .
2. Ознайомитися з особистісними особливостями батьків, що впливають на стиль виховання дитини
3. Емпірично дослідити особливості дитячо-батьківських відносин

Об'єкт дослідження : дитячо-батьківські відносини.

Предмет дослідження : феномен прихильності суб'єктів дитячо-батьківських стосунків.

Основними методами дослідження є: теоретичний аналіз проблеми з використанням наукових джерел-аналізування, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних даних, емпіричний аналіз проведений з використанням методики «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR), а також метод математично-статистичної обробки емпіричних даних (t-критерій Стьюдента).

Практичне значення: Сформований комплекс методик може бути корисним у роботі практичного психолога з метою діагностики дитячо-батьківських відносин, для складання практичних рекомендацій батькам, з перспективою на покращення взаємовідносин у сімейному колі, для попередження виникнення можливих проблем та конфліктних ситуацій .

Структура роботи. Робота включає вступ, два розділи (теоретичний та практичний), висновки до розділів , список використаних джерел(19 найменувань). Основний текст викладено на 33 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРИХИЛЬНОСТІ ТА ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ

1.1 «Теорія прихильності» як напрямок у психології

Для дорослої людини часто постає питання про те, що потрібно дитині для її повноцінного та гармонійного розвитку. Та для того, щоб отримати відповідь, необхідно максимально наблизитися до дитини, щоб зрозуміти її почуття та переживання.

Відомий англійський психіатр та психоаналітик, представник еволюційної теорії Дж. Боулбі, вважав, що діти одразу після народження мають потребу формування прихильності, бо саме це дає їм можливість вижити у цьому світі. Тому малюк виробляє вроджений соціальний механізм своєї поведінки, коли плаче або посміхається, що стимулює вроджені реакції від дорослого. Як наприклад, у стародавні часи, дитина плакала, коли бачила наближення хижих звірів. Батьки брали її на руки та відносили у небезпечне місце. Тому прихильність обумовлюється не їжею, а саме турботою та чуйністю до дитини та її потреб.

Еріх Фромм писав: «Материнська любов – це безумовне забезпечення життя дитини та її потреб. Але забезпечення має два аспекти: один – турбота та відповідальність, які безумовно потрібні для збереження життя дитини та її розвитку. Інший аспект виходить за рамки простого збереження життя. Це установка, що надихає дитину на любов до життя, яка дає можливість відчувати себе маленьким хлопчиком або дівчинкою, відчувати, як добре бути живим, та як добре жити на цій землі!»[3]

Американська психотерапевт Ж. Ледлофф у своїй книжці «Як виростити дитину щасливою» писала: «Немовля не стільки свідоме, скільки чутливе. Уві сні воно відчуває свій стан та все, що відбувається навколо, приблизно так само, як дорослі, що сплять в одному ліжку, відчувають одне одного. Наяву малюк сприймає все набагато гостріше, ніж дорослі. Вразливість

дитини ще й у тому, що вона не може співвіднести свої переживання з попереднім досвідом. Малюк не відчуває часу, коли він на руках у матері, час не має значення, він відчуває, що все добре. Якщо ж дитина не на руках, вона страждає, і що найгірше - не може полегшити своє страждання надією, адже почуття надії теж залежить від часу. Немовля, як мудрець, живе у стані зараз. Якщо його тримають на руках, воно безкінечно щасливе, якщо ж ні, то переживає стан печалі, безмежної журби та порожнечі»[5] .

Зараз теорія Боулбі являється своєрідним фундаментом для розуміння основних аспектів прихильності. Цей підхід дає можливість зрозуміти, що дитина від самого народження має бути поруч з турботливими батьками або іншими дорослими, які забезпечують задоволеність її потреб[19].

Прив'язаність можна також розглядати та визначити як прагнення однієї людини до емоційної близькості з іншою людиною. Також це передумовлює збереження цієї близькості впродовж життя. Для кожної особистості основою життєвих сил є глибокі емоційні зв'язки. Якщо розглянути з позиції дитини, то це буквально життєво важлива потреба. Завдяки цій потребі у дитини розвивається позитивна самооцінка та будується базова довіра до світу.

Дитині потрібна любов в усіх її проявах: ласкавому тембрі голосу, теплі материнських рук, пестливих словах , ласкавому погляді та поцілунках. Саме концепція Дж. Боулбі дозволила інакше подивитися на поведінку дитини-немовляти та її емоційні реакції. Плач малюка раніше сприймали як вередування та спробу маніпулювання. Тепер- це сигнал тривоги. Це означає, що дитині боляче, страшно і близький дорослий реагує на цей сигнал тривоги. Інакше виглядає ситуація з дітьми, які не отримують відповіді на свої сигнали. Через деякий час дитина звикає до такого стану і взагалі перестає плакати. Подальші дослідження довели, що такий стан може призвести до тяжких наслідків не тільки з психологічного боку, а й для фізичного здоров'я. Хоча

така дитина може не привертати уваги спеціалістів, виглядаючи слухняною та покірною.

Розлучення матері та дитини раннього віку (від англ. Separation-розділення, розлучення) становить особливий ризик. Якщо говорити про розвиток головного мозку людини, то саме у віці до трьох років розвивається 75% його об'єму. Клітини головного мозку пов'язані з нервовими клітинами всього організму розгалуженою сіткою зв'язків ще у ненародженій дитині. Вони керують найважливішими життєвими функціями, роботою серця, диханням і т. д.. Усі інші мозкові зв'язки просто чекають свого «підключення». Перед самим народженням та одразу після пологів починається «розквіт» серединно-мозкових зв'язків. Саме у перші місяці життя відбувається найшвидший розвиток моторних та сенсорних зон мозку. Під час досліджень із використанням ПЕТ(позитронно-емісійної томографії) було виявлено, що відсутність соціального впливу призводить до послаблення зв'язків, що не використовуються, а також до їх відмирання. Причому без можливості утворення нових синапсів на їхньому місці. Дитина, яка не мала поруч надійного значущого дорослого у своєму житті, може переживати відчуття, як:

-самотність;

-тотальна неуспішність;

-комплекс неповноцінності;

-несправедливі звинувачення та приниження;

-нервові напруження та стреси;

-страх, породжений невпевненістю;

-агресія.

Дитина, яка пережила зраду близької особи, втрачає здатність прив'язуватись. Такі діти використовують інших в особистих інтересах та виявляються неспроможними будувати тривалі стосунки з іншою людиною [13].

1.2. Дитячо-батьківські стосунки як результат культурно-історичного розвитку людини

Питання сім'ї та сімейного виховання у різні часи були предметом дослідження громадських діячів, педагогів та філософів. Головними природними вихователями дитини являються батьки, а виховний клімат сім'ї є головним чинником у формуванні особистості. Ставлення до себе, до людей та до речей формується через життя в родині. Наші предки завжди оспівували її красу та велич, силу та міць у піснях, прислів'ях та приказках: «Від родини йде життя людини», «Без сім'ї нема щастя на землі». Відомий педагог М.Стельмахович писав, що одне з важливих життєвих правил у народній педагогіці звучить так : «Дитина – гість у нашому домі. З'явившись на світ, вона приходить в сім'ю років на двадцять, а потім починає жити своїм власним життям. Тому й виховання зводиться до того, щоб підготувати її до самостійного життя».[1]

Т.М. Титаренко у своїх дослідженнях говорить про те, що батьківська поведінка різноманітна, і вона визначається різними потребами та конфліктами особистості. Все, що батьки переживали в своєму дитинстві, вони відтворюють у відносинах зі своїми дітьми [12].

Л.Ф. Обухова у своїх дослідженнях говорила про те, що батьківське ставлення до дитини безпосередньо залежить від особистості самого батька, його особистісних характеристик [6] .

У свою чергу, С.В. Ковальов говорить про те, що деструктивний стиль відносин веде до невротизації дитини. Дослідження, проведені С.В. Ковальовим показали, що «деструктивні матері» демонструють такі риси особистості як: сензитивність, підозрілість, недовірливість, впертість, труднощі із самоконтролем, порушення взаємин із оточуючими людьми, міжособистісні конфлікти [4]. Такі матері невпевнені у собі, виявляють тривожність. І, як наслідок, мати є головним джерелом тривоги для своєї дитини.

Базою для встановлення контакту з дитиною є бажання батьків пізнавати свою дитину, її індивідуальність. Постійне відстеження внутрішнього світу дитини, її емоційного стану, відстеження різних змін у ній – все це є базою для побудови взаєморозуміння між батьком та дитиною, незважаючи на вік.

Але одного навіювання дитині, що її люблять і розуміють, недостатньо. Однією з основних умов є прийняття дитини. Тобто, у дитини є індивідуальність, вона не схожа на інших і на самих батьків. Приймаючи дитину такою, якою вона є, ми беззастережно приймаємо її з усім набором індивідуальних якостей, властивих тільки їй. У неї має бути впевненість, що її люблять, незалежно від досягнень та успіхів[15].

Приймаючи дитину, між нею та батьком встановлюється контакт, що має творчий характер. Не спостерігається шаблонності, стереотипності, застосування відомих схем. Першорядним стає творча робота, яка надихає на «малювання» своєї дитини, що веде до нових відкриттів.

Якщо батько приймає свою дитину, він отримує можливість глибоко проникнути у світ своєї дитини, її переживань та страхів. Батьки, які приймають свою дитину, по-справжньому люблять її, демонструють сум, співчуття замість гніву та мстивості. Прийняття ми можемо розуміти як безумовно позитивне ставлення до дитини, та воно не буде залежати від очікувань батьків і від будь-яких здібностей дитини. Батьки, що приймають свою дитину, емоційно розуміють її, співчують їй, своєчасно реагують на потреби. Тим самим такі батьки створюють у неї несвідому впевненість в тім, що вона потрібна і цікава іншим людям, бо вона має необхідні особистісні засоби, щоб досягти своїх цілей.

Негативне відношення до дитини вважається емоційним відкиданням, де відсутня повага та ласка, іноді, навіть, викликає ворожість. Коли у відносинах батьків та дітей переважно спостерігається ігнорування потреб дитини, ставлення агресивне та суворе, це призводить до того, що у неї формується недовіра до людей та світу, почуття небезпеки, невпевненості та тривожності.

Прагнення батьків до лідерства та влади, яке проявляється у нав'язуванні дитині почуття провини та декларуванні своєї жертвовної позиції – виражається у домінантній поведінці, директивності. У сім'ях з вираженим директивним стилем виховання можна спостерігати активні протестні форми поведінки, хоча батьки примушують підкорятися дитину тим нормам поведінки, що прийняті у нашому суспільстві[8].

Відсутність інтересу та емоційного контакту, уваги до потреб дитини, заглибленість у справи та переживання говорить про автономність батьків, яку можна також виявити в формальності спілкування та зайвій неупередженості. У таких сім'ях надається надмірна самостійність, що будується на байдужості до них. Відсутність будь-якої реакції батьків на потреби дитини сприяє формуванню почуття безпорадності, самотності і власної непотрібності.

Виховання, що залежить від настрою батьків, призводить до прояву тривожності та невпевненості у дітей. Багато в чому від непохитності правил, за якими живе дитина, залежить впевненість дитини. Якщо діти відчують непередбачувану реакцію на їх поведінку, то вони виростають невпевненими в собі та безініціативними. Формування довіри є першочерговою задачею емоційного розвитку дитини. Це можливо тільки за тих умов, якщо дитина буде знаходитись в атмосфері передбачуваності. До замішання та невпевненості призводить виховання, яке правильні на сьогоднішній день речі буде вважати неприпустимими вже завтра.

Щойно дитина народжується, практично у всіх батьків виникає проблема, яким чином краще і правильніше виховати її. Насправді відповідь неоднозначна, вона складна і суперечлива. Так як метою та мотивами виховання дітей є повноцінне, щасливе життя дитини, яка буде корисна суспільству. Тому сімейне виховання має бути спрямоване на створення такого життя.

Ще одним важливим аспектом у вихованні дитини є ефективне батьківство. Одні вважають, що для того, щоб стати хорошим батьком

необхідно вивчати спеціальну літературу, інші вважають, що необхідно опанувати спеціальні методи виховання [10].

Звичайно, і психологічні, і педагогічні знання потрібні і вони відіграють певну роль у вихованні дитини, але треба сказати, що одних знань недостатньо. Від батьків потрібно уважне, любляче, добре ставлення до дитини, це є необхідною базою для встановлення досить гармонійних відносин, як з дитиною, так і з оточуючими.

Дитину потрібно не тільки любити, а й супроводжувати любов'ю весь процес повсякденних турбот, зусиль щодо її виховання, але також необхідно, щоб дитина розуміла, відчувала цю любов, і була впевнена, що її люблять, що б не сталося. За будь-яких обставин, чи то конфлікти безпосередньо з батьками або конфлікти між батьками.

Якщо дитина буде впевнена, що її люблять, тільки тоді можна говорити про позитивне формування психічного світу дитини, моральна поведінка виховуватиметься на любові, і дитина сама навчиться любити, отримуючи любов від батьків.

Однак деякі батьки вважають, що якщо показувати дитині, що її люблять, це призведе до негативних наслідків: дитина буде розпещена, себелюбна, і виросте егоїстом. Необхідно відкинути це твердження. Ці негативні особистісні риси виникають як результат «нелюбовості» дитини батьками, виникнення емоційного дефіциту.

В даному випадку, дитина не відчуває незмінної батьківської любові кохання. Дитині необхідно доводити, що її люблять, дбають про неї. І це не залежить від того, де виховується дитина вдома чи в дитячому садку, чи добре вона матеріально забезпечена, та скільки вона відвідує занять з ініціативи дорослих.

Існує одна вимога до виховання – це постійний психологічний контакт із дитиною, причому у будь-якому віці. Ця вимога рекомендована всім батькам. Дитина відчуває та усвідомлює батьківську любов і турботу, а також прихильність, якщо відчуває і переживає психологічний контакт із

батьками[17] . Для того, щоб зберегти цей психологічний контакт необхідно щиро цікавитися, що відбувається в житті дитини, допомагати їй вирішувати проблеми, якими простими вони б не здавалися. А також необхідне розуміння та спостереження за змінами, які відбуваються у дитині, у її душі, свідомості.

Форми та прояви психологічного контакту можуть змінюватися в залежності від вікових та індивідуальних особливостей дитини.

Існують загальні закономірності психологічного контакту . По-перше, психологічний контакт не виникає сам по собі, його необхідно будувати з раннього віку дитини. Для того щоб виник емоційний контакт та взаєморозуміння, необхідна взаємодія між дитиною та дорослим.

Таким чином, сім'я створює для дитини таку модель поведінки в соціумі, яка буде продемонстрована згодом. Спостерігаючи за тим , що відбувається навколо, дитина дублює насамперед досвід свого спілкування з близькими родичами. Надалі при взаємодії з іншими людьми вона значною мірою використовує моделі сімейних комунікацій.

1.3. Особливості дитячо-батьківських відносин в сімейному спілкуванні

Щоб забезпечити психологічний комфорт в сім'ї та її успішне функціонування ,важливим є те, як формується взаємодія у трьох її складових: відносини між подружжям, відносини між батьками й дітьми, а

також відносини між братами й сестрами. Те, як подружжя ставиться один до одного та які воно має уявлення щодо виховання дітей, являється основним критерієм, що відображає характер взаємодії в кожній сфері родини. Кожна сім'я унікальна. І під впливом різних умов у ній формується своя, особлива система виховання, яка може і не усвідомлюватися членами сім'ї. У цю систему виховання входять мета, позначення завдань, розробка та застосування методів та прийомів, а також враховується прийнятність застосування по відношенню до дитини.

Можна виділити чотири тактики виховання в сім'ї, а також чотири типи взаємовідносин :

- диктат;
- опіка;
- «невтручання»;
- співробітництво.

Диктат – ця тактика виховання у сім'ї характеризується систематичним придушенням одними членами сім'ї інших(переважно дорослі люди). Батьки висувають до своїх дітей вимоги, орієнтуючись на свої уявлення про норми моралі, про виховання дитини [7].

Але, застосовуючи насильство, жорстокість, командний тон, такі батьки, насамперед самостверджуються за рахунок дитини, показуючи свою перевагу над нею. Коли дитина починає чинити опір, дорослий застосовує примус, погрози, натиск і отримує в результаті від дитини у відповідь обман, лицемірство, ненависть та спалахи грубості. Якщо дорослий все ж долає опір дитини, то такі якості особистості як: ініціативність, віра в себе, почуття власної гідності, самостійність виявляються зламаними.

Негативне формування дитини – все це сукупність авторитарності батьків, ігнорування її думки та інтересів , примус, придушення, емоційні чи фізичні знущання, а також позбавлення права голосу.[2] Опіка – це тактика виховання, яка має на увазі під собою систему відносин, коли батьки, працюючи, забезпечують свою дитину всім необхідним і намагаються

захистити її від різних труднощів, турбот, вирішуючи все самі. Проблема формування дитини стає не актуальною. Актуальним стає огороження дитини від труднощів та задоволення нагальних потреб. Батьки, не розуміючи самі, гальмують процес соціалізації дитини, убезпечуючи її від навколишньої реальності, від проблем, з якими особистість зіткнеться, вийшовши з дому[17].

Диктат та опіка – різні по суті стилі виховання, але, як правило, результат той самий. Такі діти не самостійні, безініціативні, не приймають рішення, які стосуються їх особисто або стосуються сім'ї.

«Невтручання» – ця тактика виховання характеризується співіснуванням двох світів: дорослих та дітей. Жоден із цих світів не переходить умовний кордон. Ця тактика базується на пасивності батьків у вихованні дітей, на байдужості, емоційній холодності, невмінні, та небажанні бути батьками.

Ця тактика може бути у різних сім'ях, як бідних, неблагополучних, так і в сім'ях із середнім та високим достатком, тобто досить благополучних сім'ях. Це пояснюється тим, що там і там батьки зайняті задоволенням лише своїх потреб, амбіцій.

Співробітництво – це тактика виховання, що характеризується тим, що в сім'ї присутні спільні цілі та завдання спільної діяльності, налагоджене міжособистісне спілкування, присутні високі етичні цінності. Такі сім'ї характеризуються рівноправністю, батьки та діти слухають і чують один одного, допомагають один одному і в результаті стають колективом близьких за духом людей. Стиль сімейного виховання, цінності, які прийняті в сім'ї відіграють велику роль у становленні самооцінки дитини. Якщо дитина не отримує належної уваги, у неї спостерігається наростання пасивності, непомітності та веде до ускладнення встановлення контактів. Якщо ж дорослі заохочують активність дитини, виявляють увагу до результатів навчальної діяльності, до пошуку шляхів самореалізації, тоді можна досить легко коригувати розвиток цих дітей.

Висновки до першого розділу

Процеси, що відбуваються у родині, впливають на формування особистості дитини. Та вони можуть виступати не тільки позитивним, а й негативним чинником у вихованні.

Коли відбувається незадоволення основної потреби дитини у сім'ї, дуже швидко можна спостерігати порушення у її поведінці, а також формування негативних рис особистості. Разом з дорослим, який його любить малюк вчиться взаєминам, вмінню знаходити виходи з конфліктних ситуацій, розумінню своїх і чужих почуттів і багато чому іншому. Все це можливо тільки за відчуття безпеки. Завдяки підтримці, турботі, любові і взаємній прихильності з дорослим, дитина отримує здатність створювати близькі стосунки з іншими людьми, в тому числі, в майбутньому - зі своїми дітьми.

Як зазначає у своїй праці Я. О. Гошовський: «Сімейна депривація посідає ключове місце у контексті численних соціально-психологічних детермінант, які обмежують повноцінний перебіг особистісного становлення дитини. Депривовані діти мають цілу низку проблем, пов'язаних насамперед із формуванням статевої ролі і ідентифікації, що проявляється як нечітке чи амбівалентне усвідомлення власної психологічної статі, емоційно-когнітивна спрощеність і невизначеність у трактуванні статевих ролей, імпульсивність і залежність поведінки у міжстатевих взаєминах, примітивність бачення перспектив сімейної самореалізації та інші деструктивні стани» [18].

Так, причинами дитячої девіантної поведінки або інших негараздів можуть виступати несприятливі сімейні ситуації - фрустрація базових потреб та бездоглядність дитини, емоційна холодність, наявні конфлікти. Діти, що виховуються в вищезазначених умовах, потребують отримання соціально-психологічної допомоги, бо переживають різноманітні форми та режими обмежень.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ ПРИ ВІДСУТНОСТІ ПРИХИЛЬНОСТІ

2.1. Особистісні особливості батьків, що впливають на стиль виховання дитини

Останнім часом все частіше питання благополуччя дитини в сімейному колі розглядається багатьма сучасними психологами та педагогами. Це дає можливість створити гарні умови для виховання повноцінної особистості, яка

може осмислити свою сім'ю і себе в ній, визначити свою поведінку, своє ставлення до сім'ї та до себе самого. Через обмеженість свого досвіду, діти зовсім інакше оцінюють те, що може відбуватися навколо них. Зрозуміти їхню поведінку, переживання та допомогти їм можна, лише глянувши на світ їхніми очима. На дітей діють не тільки навмисні та цілеспрямовані виховні впливи, але й у рівній чи навіть більшою мірою особливості поведінки батьків .

Розглянемо сучасні уявлення на функції, структуру та сімейні розбіжності. Відомо, що інтегративними характеристиками сім'ї є її функції, структура та динаміка.

Отже, дамо характеристику найважливішим функціям сім'ї у суспільстві[14] :

1. Виховна функція – характеризується задоволенням індивідуальних потреб чоловіка та жінки в материнстві та батьківстві, у вихованні дітей, а також самореалізації в дітях. Дана функція соціалізує підрастаюче покоління.

2. Господарська функція – характеризується матеріальним задоволенням сімейних потреб.

3. Емоційна функція – характеризується задоволенням членів сім'ї у повазі, любові, емоційній підтримці, симпатії та психологічному захисті.

4. Функція духовного спілкування – характеризується задоволенням членів сім'ї у плані духовного збагачення, спільної організації та проведення дозвілля.

5. Функція первинного соціального контролю – характеризується виконанням соціальних норм членами сім'ї.

6. Сексуально-еротична функція – характеризується задоволенням потреб членів сім'ї відповідного характеру, забезпечує продовження роду.

За різних соціально-історичних обставин відбувається зміна у змісті та значущості різних функцій сім'ї. Значну увагу приділяють таким функціям, як виховна, емоційна та функція духовного спілкування у сучасній сім'ї. Шлюб розглядається в наш час як союз, заснований на емоційних зв'язках у більшій ступені, ніж на господарсько-матеріальних.

До факторів, що сприяють порушенню реалізації функції сім'ї відносять:

- Особистісні особливості членів сім'ї (ціннісні орієнтації, темперамент, характер та ін.);
- Взаємини між членами сім'ї, а також рівень згуртованості та взаєморозуміння ;
- Певні умови життя сім'ї;
- Дитячо-батьківські відносини у сім'ї.

Наприклад, порушенням реалізації виховної функції сім'ї сприяють такі фактори:

- Конфліктність сім'ї;
- Неповний її склад ;
- Недосконалий рівень знань та умінь з виховання дітей;
- Негативні відносини між батьками;
- Втручання з боку родичів у виховання дітей та ін.

Структура сім'ї дозволяє визначити, як розподілені ролі між її членами, хто несе відповідальність за управління, а кому належить роль виконання. Саме з цього погляду можна виділити сім'ї з авторитарним стилем взаємодії, та сім'ї, у яких всі члени приймають однакову участь у життєдіяльності (демократична система відносин)[16].

Найбільш поширена вікова структура сім'ї у суспільстві – це сім'я, що включає чоловіка і дружину, дітей, також нерідко когось із старшого покоління. Порушення структури сім'ї – це такі її особливості, що перешкоджають виконанню її функцій. Одною з важливих причин порушення структури відносин в сім'ї є сімейний конфлікт та розлучення батьків.

Сім'я може стикатися з проблемами, які ми можемо різнити по тривалості та силі їх дії: надсильні подразники, захворювання або смерть одного з членів та ін; тривалі подразники – фізичне та психічне навантаження в побуті, проблеми з вирішенням житлових питань, тривалий та стійкий конфлікт між членами сім'ї та ін.

Найголовніший наслідок усіх цих подразнень – це негативний вплив на психічне здоров'я кожного члена родини, який згодом ще більше поглиблює нежиттєздатність сім'ї, нервово-психічну напругу та гальмує розвиток особистості. Будь-яка сім'я прагне протидіяти та запобігати несприятливим наслідкам.

А.С. Співаковська виділяє такі три типи сімейної взаємодії:

- позитивні взаємовідносини;
- негативні взаємовідносини;
- амбівалентний тип взаємовідносин [11].

Перший тип характеризується стійкістю емоційного контакту між батьками і дітьми, а також в ньому можуть бути повністю відсутні конфлікти, та нажалев він є властивим тільки для 19,7% сімей. Другому типу взаємовідносин притаманні часті та гострі конфлікти, які повністю порушують емоційний контакт між батьками та дітьми. Такий тип є характерним для 24,2 % сімей. Третій, амбівалентний тип відносин властивий більшості сімей, що складає 56,1% .Цьому типу притаманні такі риси, як непослідовність, чергування близьких контактів з відчуженістю і конфліктами та суперечністю.

Розглядаючи основні типи батьківських відносин в сім'ї ми можемо виділити такі , як занадто емоційна дистанція між дитиною та її батьками та дуже велика сконцентрованість на дитині. При цьому між ними може існувати досить урівноважене ставлення до дитини. Також можна виділити такий тип, при якому буде проявлятися домінування і згідливість, що виражаються у ставленні до дитини. При цьому поміж ними буде розташоване відношення внутрішньої незалежності батьків , яке дасть змогу без перешкод управляти дитиною.

Батьки, які проявляють поступливість у відношеннях зі своїми дітьми, як правило не можуть і не вміють справлятися з дітьми. Їх вимоги ненаполегливі, а прохання діти взагалі можуть не виконувати. Протилежно виглядає позиція, коли батьки домінують та проявляють своє панування. Тут можна

прослідкувати таку собі тенденцію до суворості та обмежень. Дитина звикає до того, що її можуть покарати жорстоко та суворо.

Коли відстежується емоційна дистанція між батьками та дітьми, то прагнення батьків до спілкування з дітьми не виглядає досить інтенсивним. Спілкування виглядає настільки стриманим, що навіть не дає можливості проявити свої почуття, або навіть відверто виказує незадоволеність своєю дитиною.

Загострена увага та турбота про дитину говорить про те, що батьки бажають завжди бути поруч, концентрувати свою увагу на тому, що відбувається у дитини, не даючи можливість самостійно зробити жодного кроку. Такі відносини подавлюють розвиток її почуття самостійності та відповідальності. Це може призвести до реакції емансипації, або до безініціативності з боку дитини чи невміння постояти за самого себе. В таких випадках батьки готові відмовитися від усіх своїх справ, щойно дитина з'являється поруч. Такий вид спілкування дуже негативно впливає на розвиток дитини [9].

2.2. Опис обраних методик та аналіз результатів емпіричного дослідження

Друга частина кваліфікаційної роботи має вигляд емпіричного дослідження, в якому була поставлена мета дослідити особливості відносин між батьками та їх дітьми у сім'ях.

Експериментальна вибірка дослідження склала 45 осіб. Це діти віком від 15 до 18 років.

Для досягнення поставленої мети був використаний опитувальник, що базується на положенні Шафера в адаптації Л. І. Вассермана, І. А. Горькової, Є. Є. Роміціної, «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR), а також метод математико-статистичної обробки даних (t-критерій Стьюдента). При проведенні діагностики кожному досліджуваному надавали спеціальні бланки, що були підготовлені.

Методика «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR) допомагає вивчати установки, методи та техніки, що використовують батьки під час виховання саме так, як це виглядає в очах їх дітей. В результаті можна побачити який образ створюється у дитини відносно внутрішньосімейних стосунків, коли існує вплив несвідомих та усвідомлюваних чинників.

Методика заснована на тому положенні, що вплив виховної ролі можемо розкривати за допомогою таких факторних змінних, як послідовність та непослідовність у виховних діях, прийняття та емоційне відкидання, директивність та психологічна автономія. За шкалами непослідовності, директивності, автономності, позитивного інтересу та ворожості маємо результати, які представляємо у вигляді суми балів [8].

Опитувальник складається з питань, по 10 - на кожен з п'яти оцінюваних параметрів. Досліджуваним пропонується, якщо твердження повністю передають виховні принципи батька (чи матері), то в оцінному бланку поставити цифру «2». Якщо висловлювання частково підходить для батька (чи матері), то – цифру «1». Якщо твердження не відноситься до батька (чи матері), то поставити цифру «0».

Після заповнення бланка, усі отримані дані зводяться в «оцінний лист» окремо на кожного з батьків. Потім, згідно з ключем, підраховуємо суму балів по всім параметрам. В кінці проведення даної методики аналізуємо та інтерпретуємо результати. Нами виявлено, що найпоширеніший різновид відносин між батьками та підлітками є непослідовність. Наступне місце займає автономність (див.таблицю 1)

Це дає нам право стверджувати, що батькам властиво проявляти різку зміну відносин. Спочатку дитину приймають, потім настає її різке емоційне відкидання. Наступним поширеним видом відносин між батьками та дітьми є автономність. Третє місце займає негативне ставлення батьків до дитини. Передостаннє місце займають стосунки, що будуються на позитивному інтересі, зацікавленості дитиною та її життям в цілому. Найменш поширений стиль, що займає останнє місце-директивність.

Таблиця 1.

Середні значення досліджуваних підлітків за методикою «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR)

Різновиди батьківських відносин	Середнє значення
Шкала непослідовності	3,3
Шкала автономності	3,2
Шкала ворожості	2,8
Шкала позитивного інтересу	2,7
Шкала директивності	2,49

За цими результатами нами було охарактеризовано загальну картину того, як підлітки сприймають свої взаємини з батьками. Щоб розглянути ці взаємини більш ретельно, ми врахували гендерні відмінності.

Половина дівчат-підлітків оцінили позитивно свої стосунки з матір'ю. Вони вважають, що їх стосунки емоційні, вони можуть демонструвати довіру, допомагати та прислуховуватись до їхньої думки. Результати зображені на рис.2.1 Ставлення матері до дочки базується на психологічному прийнятті. Вона ставиться до неї, як до дитини, котра постійно потребує уваги, піклування та допомоги.

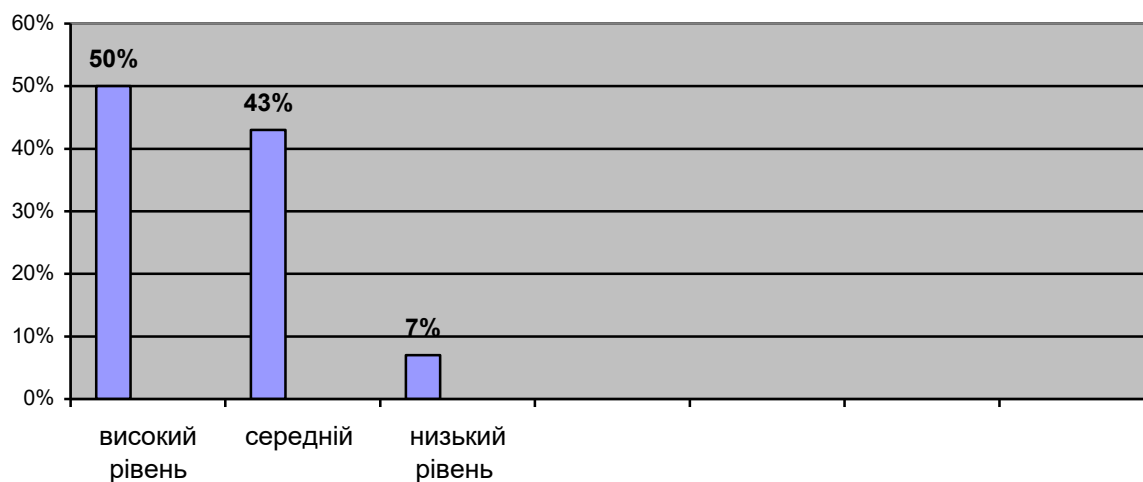

Рис.2.1 – Розподіл результатів досліджуваних дівчаток-підлітків особливості сприйняття міжособистого спілкування з матір'ю за методикою «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR)

Вже менше дівчат-підлітків, а це 43% зазначили, що позитивний інтерес зі сторони матері знаходиться на середньому рівні. Це свідчить про те, що до дитини можуть бути проявлені як прийняття та довіра, так і холодність та підозрілість. Для таких стосунків характерно нестача емоційного контакту.

Тільки у 7% дівчат-підлітків позитивний інтерес у спілкуванні з мамою знаходиться на низькому рівні. Можна зробити висновок, що для таких стосунків характерна критичність оцінювання, відсутність проявів любові та ласки, недостатність уваги.

За шкалою директивності у стосунках між мамою та донькою властиво на середньому рівні для 67% досліджуваних, на високому рівні оцінили прояв директивності тільки 7% дівчат, а на низькому рівні -26% досліджуваних. (див. рис.2.2).

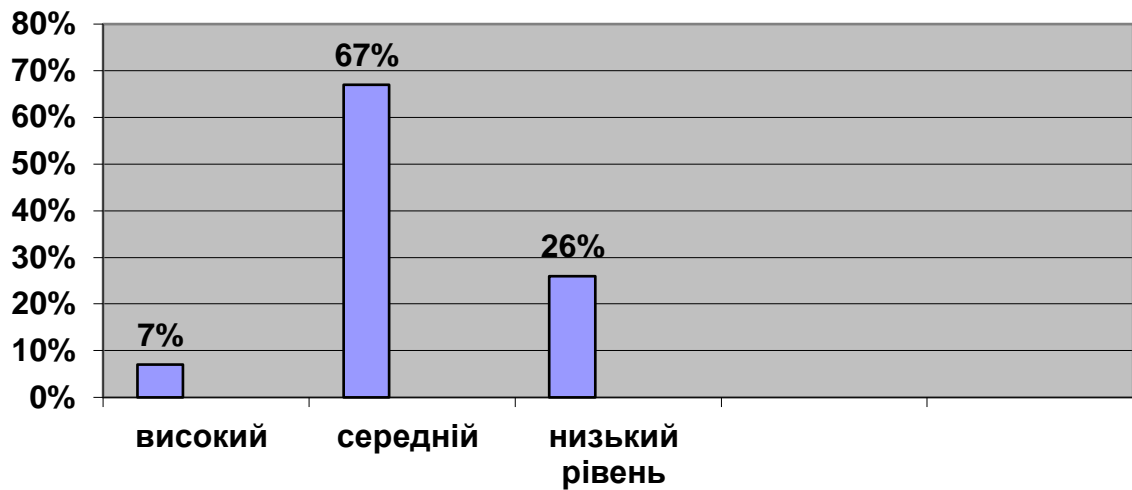

Рис. 2.2 – Розподіл результатів досліджуваних дівчат-підлітків за шкалою «Директивність» за методикою «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR)

Стосунки з мамою, що були оцінені за шкалою ворожості у 11% досліджуваних проявляються на високому рівні, при цьому 22% дівчат-підлітків зазначили, що в їх стосунках з матір'ю середній рівень прояву ворожості, а для останніх 67% опитуваних прояви ворожості на низькому рівні (див. рис. 2.3).

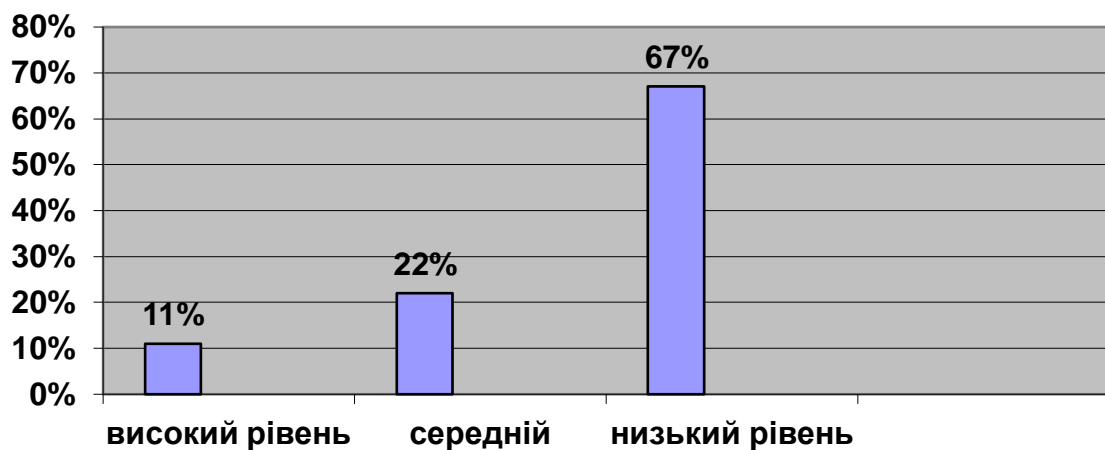

Рис. 2.3 – Наочне зображення результатів досліджуваних дівчат-підлітків за шкалою «Ворожість» за методикою «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR)

На рис.2.4. ми зобразили рівень автономності у відносинах між донькою та матір'ю. Низький рівень зазначили 48% з тих, хто приймав участь в опитуванні. Середній рівень автономності у відносинах притаманний 41% з усіх досліджуваних, для 11% характерний високий рівень .

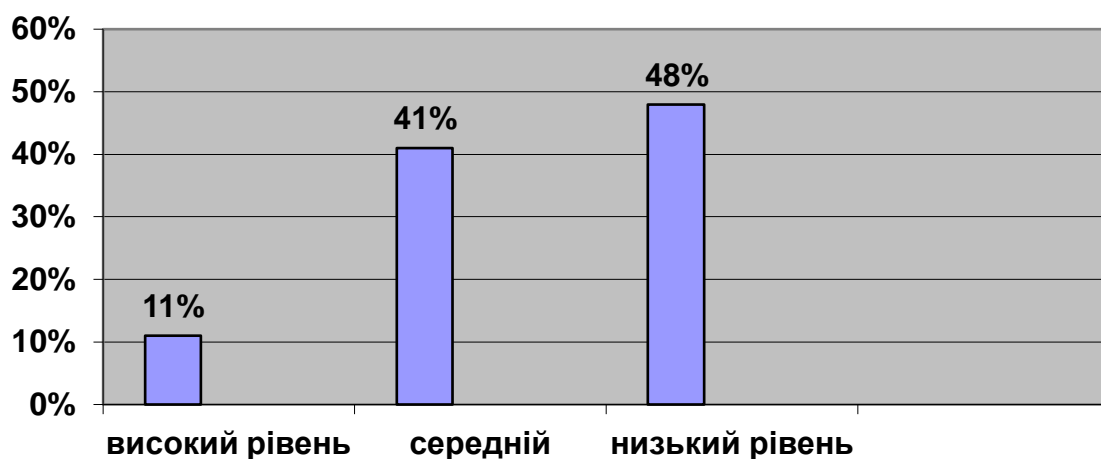

Рис. 2.4 – Розподіл результатів досліджуваних дівчат-підлітків за шкалою «Автономність» за методикою «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR)

Якщо казати про результати за шкалою непослідовності, було встановлено, що переважна більшість підлітків, а це 67% досліджуваних мають досить високий рівень. Наступна група з 33% опитуваних зазначила, що виховній тактиці матері спостерігається середній рівень непослідовності. Останні 4 % складають групу, в якій можна аналізувати низький рівень непослідовності, що може вказувати на те, що у матері існує чітка стратегія виховання своєї дитини.(рис 2.5.)

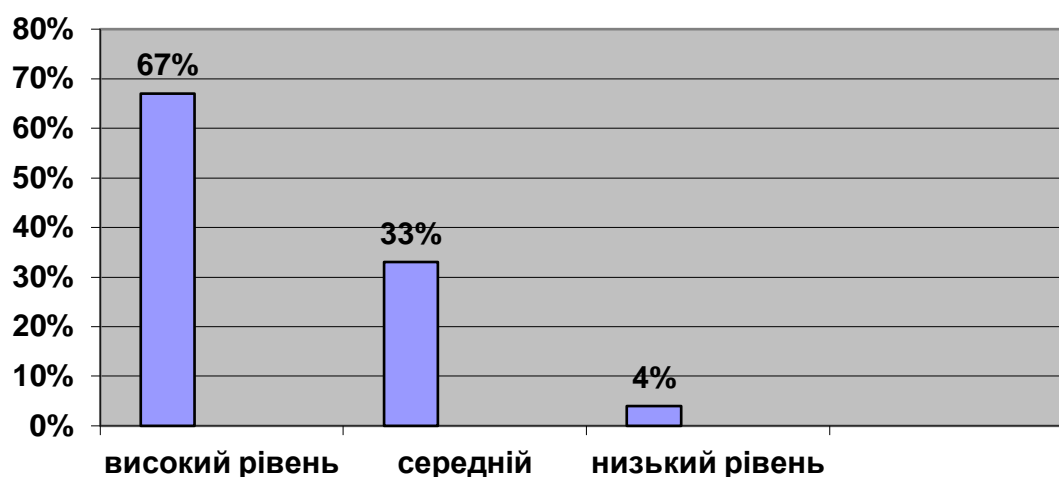

Рис. 2.5 – Розподіл результатів досліджуваних дівчат-підлітків за шкалою «Непоследовність» за методикою ADOR

Аналізуючи результати, що отримали під час проведення даної методики, можемо зробити висновок, що для дівчат- підлітків дуже важливими є прояви турботи, уваги та психологічного прийняття з боку матері. Якщо співвіднести показники ворожості та позитивного інтересу з боку матері, то можемо сказати, що на думку дівчат їх матері мають позитивне ставлення до них, виражають свій щирий інтерес. На нашу думку це може говорити про те, що не звертаючи увагу на свою зайнятість, матері не залишають дітей без уваги, а продовжують так само піклуватися про них.

Наступним етапом нашої роботи було дослідження особливостей взаєностосунків між дівчатами-підлітками та батьком. На рис. 2.6. ми бачимо, що половина досліджуваних вважає, що в стосунках з батьком проявляється середній рівень позитивного інтересу. Показники за шкалою позитивного інтересу вище норми присутні у 30% досліджуваних, що дає підстави стверджувати про включеність батька у життя доньки.

Показники, що нижче норми мають 20% досліджуваних за даною шкалою. Це дає підстави стверджувати, що батько не проявляє теплоту та емоційне прийняття, у той самий час може застосовувати методи покарань .

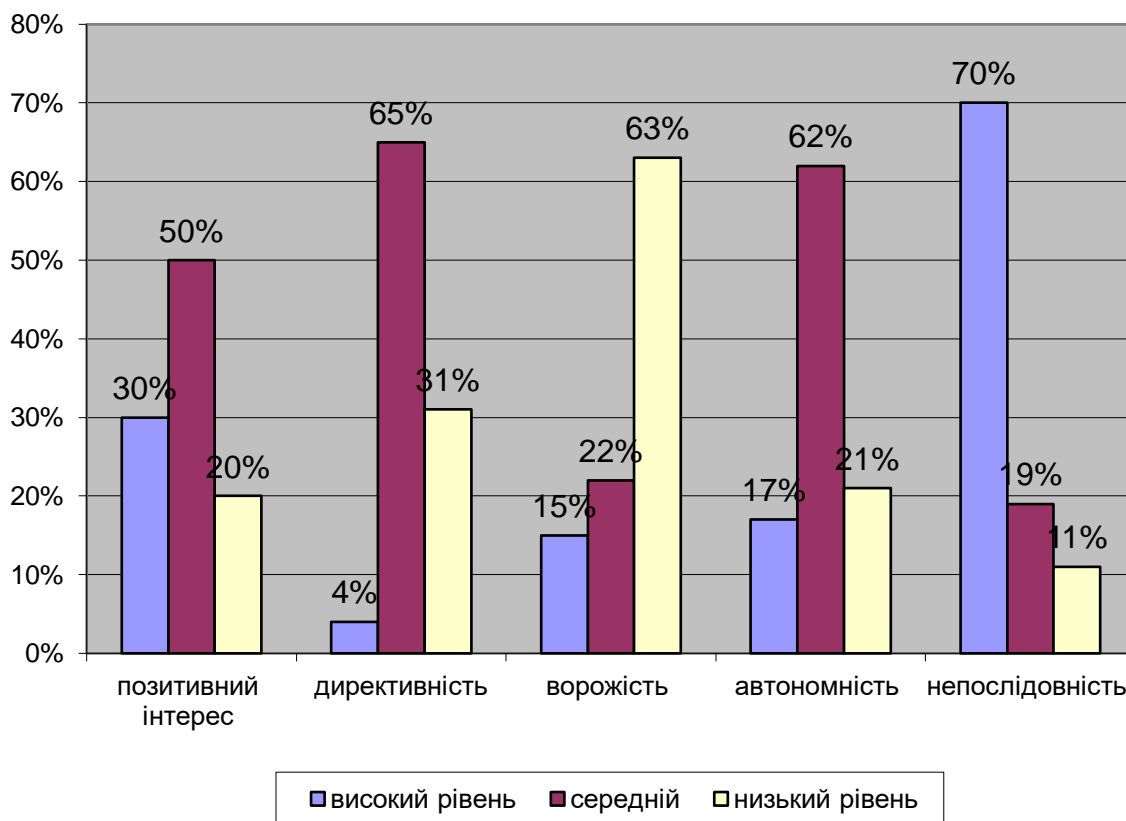

Рис. 2.6 – Розподіл результатів досліджуваних дівчат-підлітків за методикою ADOR (сприйняття батька)

Далі ми розглядали показники за шкалою директивність. Показники середнього рівня мають 65% досліджуваних, 31 % досліджуваних мають низький рівень, тільки 4 % - зазначають високий рівень директивності у стосунках з батьком. Більшість досліджуваних дівчат-підлітків (63%) за шкалою «Ворожість» мають низький рівень.

Батька, який проявляє ситуаційну схильність у відношеннях з донькою, намагається впливати на її рішення та поведінку таким чином, щоб вона відповідала його баченням, відмітили 22% досліджуваних. Це показник середнього рівня. Високий рівень відзначили всього 15% дівчат.

Для 62 % опитуваних за шкалою автономності в стосунках з батьком характерні такі відносини , при яких відсутній емоційний контакт та інтерес ситуативно, бо часами можна зафіксувати прояв чуйності з боку батька.

21% з усіх досліджуваних відзначили , що мають низький рівень автономності у відносинах з батьком, а для 21%досліджуваних стосунки з батьком можна

відмітити як дружні, сповнені турботи та спілкування. В них присутня зацікавленість життям, інтересами та захопленнями дитини. Автономність на високому рівні у відносинах відмічають 17% досліджуваних.

Робота за шкалою непослідовності призвела до таких результатів. 70% опитуваних, що складає більшість мають показники на високого рівня. Наступна група з 19% досліджуваних оцінили середній рівень прояву непослідовності у тактиці виховання батька. Останні 11% опитуваних дівчат-підлітків на низькому рівні оцінили непослідовність виховної стратегії батька. Проаналізувавши отримані результати, можемо встановити, що для дівчат позиція матері являється більш директивною, ніж позиція її батька. Батько вміє проявити любов та увагу до дитини.

Наступним етапом було дослідження стосунків хлопців-підлітків з батьками за обраною методикою. Для початку ми розглянули як хлопці сприймають матір. За отриманими результатами більшість з них мають середній рівень позитивного інтересу у ставленні до матері. Ці результати зображені на рис.2.7.

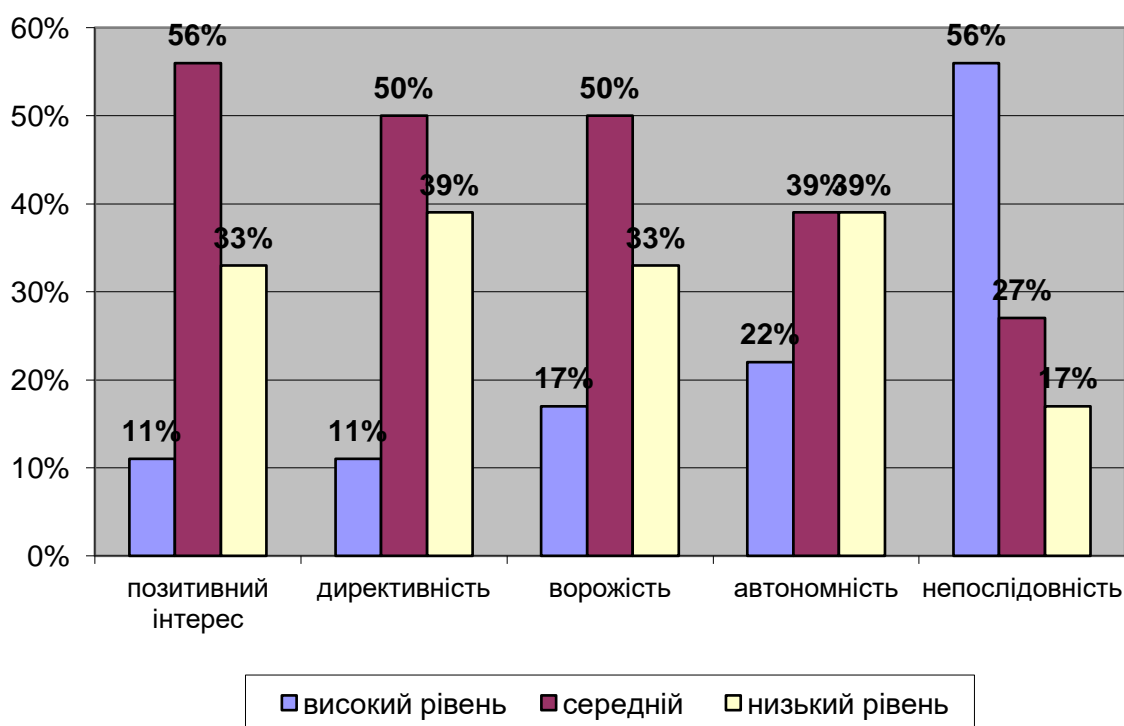

Рис. 2.7 – Розподіл результатів досліджуваних хлопців-підлітків за методикою «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них» ADOR (сприйняття матері)

При цьому високий рівень позитивного інтересу у відносинах сина з матір'ю можемо зазначити тільки в 11% опитуваних хлопців. Решта групи оцінюють прояв низького рівня позитивного інтересу у своїх стосунках .

Оцінюючи за шкалою директивності половина підлітків мають середній показник. Для 39 % хлопців-підлітків директивність матері визначена на низькому рівні. Останній відсоток групи зазначив високий рівень директивності в стосунках. Мати намагається будь –яким чином присікти неправильну на її думку поведінку сина-підлітка.

Вивчаючи показники за шкалою ворожості, половина досліджуваних мають показники на середньому рівні. Найменша кількість опитуваних зазначили, що прояв ворожості в їх стосунках на високому рівні. Та рівень ворожості на низькому рівні ми змогли підтвердити у 33% досліджуваних . Мама в стосунках з сином здатні проявляти піклування, турботу та ласку, повагу та розуміння. Для таких стосунків не характерно проявляти відстороненість та агресивність .

Наступна шкала, яку ми розглядали у стосунках, це автономність. Однакова кількість досліджуваних(39%) має показники середнього та низького рівня. В такому випадку можна спостерігати залученість матері у справи дитини, її зацікавленість його життям, повагу та довіру одного до іншого. Протилежний вид стосунків мають 22% опитуваних. В їх ситуації все виглядає навпаки: немає близьких емоційних стосунків, дитина не сприймається як особистість , та змушена підкорятися матері попри все.

Наступна шкала , яку ми розглядали, це непослідовність . Матері, виховуючи своїх синів, не мають чіткої стратегії . Її дії можуть бути настільки непослідовними, що це руйнує дитину зсередини. Не відомо, чого можна очікувати від матері в тій чи іншій ситуації. 56% опитуваних мають показники на високому рівні. Менша кількість досліджуваних має показники

непослідовності дій з боку матері на середньому рівні. Найменша кількість, що складає 17% досліджуваних можуть стверджувати про те, що в їх стосунках з матір'ю присутня така собі гармонія, де дитина відчуває себе захищеною, виховні заходи мають однотипність. Дитина живе з відчуттям стабільності навколо себе.

Аналізуючи результати, що ми отримали, можемо зазначити, що у відношеннях матері з сином не характерно прояв агресії та жорстокості. Мати не прагне взяти під повний контроль поведінку сина, але іноді може посилювати якісь виховні санкції. Це може свідчити про зайнятість мами в роботі, в своїх справах. В таких ситуаціях підліток спостерігає невпевненість своєї мами.

Далі нашою задачею було розглянути як виглядають взаємовідносини між батьком та сином. Аналізуючи отримані результати, нами було виявлено, що у половини опитуваних, що складає їх більшість, можна спостерігати досить близькі стосунки, де є тісний емоційний контакт та зацікавленість з боку батька. Позитивний інтерес з високими показниками належить невеликій групі з 11% усіх опитуваних. Вони можуть стверджувати, що в їх стосунках немає місця грубій силі, відносини з татом набули позитивного характеру. Решта досліджуваних (39%) зазначила, що в їх стосунках наявний низький рівень позитивного інтересу.

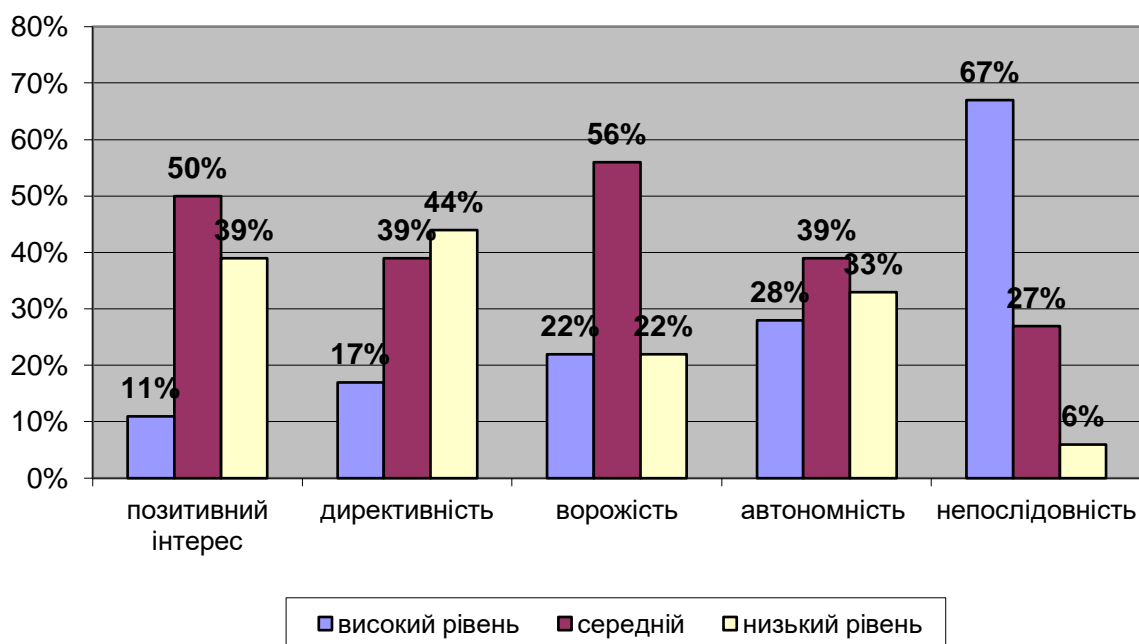

Рис. 2.8 – Розподіл результатів досліджуваних хлопців-підлітків за методикою «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них» ADOR (сприйняття батька)

Наступна шкала за якою ми працювали, це -директивність. Її прояв на низькому рівні у стосунках з батьком зазначили 44% підлітків. Трохи менший відсоток опитуваних мають показники на середньому рівні, та найменший процент з досліджуваних зазначає те, що в їх стосунках показники директивності на високому рівні. В таких відносинах тато намагається завоювати авторитет , проявляючи свої лідерські якості.

За шкалою ворожість ми отримали такі результати : більшість хлопців відмітили, що в стосунках з батьком є місце як агресивності , так і досить дружнім стосункам. Таким відносинам властиво середній рівень прояву ворожості. Рівна кількість опитуваних , що становить по 22% ,мають показники високого та низького рівня прояву агресії. Вони протилежні за своєю природою. Останньому притаманні такі риси, як увага, взаєморозуміння та любов. Наступним кроком було аналізування отриманих результатів за шкалою автономності. Нам вдалося з'ясувати, що у 39% досліджуваних виявлено середній рівень прояву автономності у відносинах між батьком та сином. В таких стосунках може мати місце самостійне існування дитини, або

ж байдужість до неї. Трохи менший процент досліджуваних зазначає, що в їх стосунках з батьком присутній низький рівень автономності, що свідчить про те, що батько цікавиться життям сина, приймає участь в обговоренні його справ та питань. Та для 28% досліджуваних показники автономності відзначені на достатньо високому рівні, що говорить про те, що батько здатен часами проявляти деспотичність, аби досягти бажаного результату.

Остання шкала за якою ми аналізували отримані показники була непослідовність виховання. Найбільший процент опитуваних має показники на високому рівні. Це складає 67% досліджуваних. Інтерпретуючи результати, можемо зробити висновок, що дітям важко переживати той період, коли дітям стає незрозумілою виховна тактика батька. Для більш меншої кількості опитуваних належить середній рівень прояву непослідовності дій у відносинах. В таких відносинах є місце непослідовності, але вона проявляється ситуативно, не повсякчас. Та тільки 6% хлопців-підлітків можуть стверджувати, що в їх відносинах з батьком все відрегульовано. Батько у своїй виховній тактиці не змінює підходи покарання або заохочення своєї дитини.

Отже, аналізуючи результати, що ми отримали в результаті проведення даної методики можемо відмітити, що хлопці сприймають батька не як того, хто прагне управляти поведінкою сина, хоча ж проявляє емоційну холодність, часом не показує свої переживання, не завжди дотримується послідовності у виховній стратегії та іноді ,навіть , може проявити ворожість .

Висновки до другого розділу

Якщо порівняти те, як сприймають позиції батька та матері дівчатка та хлопці-підлітки, то можемо виявити наступне: дівчатка сприймають свої стосунки з батьками більш благополучними, ніж то виходить у хлопців. Дівчата більш емоційні та відкриті, в стосунках із мамою присутнє розуміння та прийняття з

її боку, а у стосунках з татом майже не відчувається прояву авторитарності та агресії з боку батька. Хлопці сприймають стосунки що з мамою, що з татом, більш складніше.

Для того, щоб ми змогли виявити статистичні розбіжності в тому, як сприймають особливості відносин з батьками дівчата та хлопці-підлітки, ми використали у своїй роботі t –критерій Стьюдента .

Оцінюючи результати даного дослідження, нами було виявлено, що між дівчатами та хлопцями розбіжність є достовірною за шкалою прояву позитивного інтересу зі сторони матері, маємо наступне: ($t_{\text{емп}}=2,87 > t_{\text{кр}} = 2,695$, якщо $p \leq 0,01$, це дозволяє нам спростувати нульову гіпотезу (H_0), а при цьому рішення про прийняття альтернативної гіпотези (H_1)ухвалити. В такому разі можна стверджувати, що різниця у прояві позитивного інтересу у стосунках матері з дочкою та у стосунках матері з сином існує, тому що по відношенню до доньки матері легше проявити своє позитивне відношення, свою зацікавленість та співчуття, ніж це може бути у стосунках з сином .

Наступним критерієм нашого оцінювання була шкала прояву ворожості у стосунках матері з сином або дочкою . Тут теж ми встановили достовірність існування даної розбіжності, та можемо говорити про те, що з синами проявляється рідше низький рівень ворожості, ніж з доньками . За t -критерієм Стьюдента маємо наступне: ($t_{\text{емп}}=2,48 > t_{\text{кр}} = 2,017$, якщо $p \leq 0,05$).

Далі ми розглядали шкалу автономності у відношенні матері до доньки та сина. Виявили, що у виховному процесі сина матір більше допускає проявити автономність , ніж то відбувається у стосунках з донькою, це можемо побачити у наступному: ($t_{\text{емп}}=2,5 > t_{\text{кр}} = 2,017$, якщо $p \leq 0,05$). В даній роботі однією з задач було оцінити , наскільки існують розбіжності в сприйнятті поведінки між батьком та дітьми. Порівнюючи отримані результати, можемо стверджувати, що нульова гіпотеза (H_0)спростована, а рішення про те, що прийнята альтернативна гіпотеза (H_1), ухвалене. Маємо наступне: критичне значення менше за емпіричне ($t_{\text{емп}}=2,92 > t_{\text{кр}} = 2,695$, якщо $p \leq 0,01$), що

дозволяє нам стверджувати, що до доньки батько частіше проявляє своє емоційне тепло, свою зацікавленість та піклування ніж до сина.

Таким самим чином за допомогою t-критерію ми встановили, що існує відмінність в тому, як батько проявляє директивність в стосунках з донькою та сином – підлітками. У взаємовідносинах з сином прояв директивності більш яскраво виражений, ніж у відносинах з донькою. Якщо $p \leq 0,01$, $t_{\text{емп}} > t_{\text{кр}}$. (2,714 > 2,695)

Розглядаючи шкалу рівня прояву ворожості у відношеннях батька до дівчат та хлопців, ми встановили, що існує відмінність. У взаємовідносинах з донькою рівень прояву ворожості на багато менший, ніж у стосунках з сином. Маємо наступне: ($t_{\text{емп}}=2,14 > t_{\text{кр}}= 2,017$, якщо $p \leq 0,05$).

На наступному етапі можемо зробити висновок, що нами не виявлено жодної достовірної розбіжності за шкалою непослідовності у процесі виховання з боку батьків до своїх дітей. При цьому можемо відзначити, що стосунки матері та доньки мають більш теплі емоції, в цих стосунках проявляється розуміння та позитивне відношення, відвертість та прийняття. Стосунки з сином – підлітком у матері мають більш стриманий характер, в них матері легше надати автономність. Також за допомогою t –критерію Стьюдента нам вдалося оцінити достовірність існування розбіжності в тому, як сприймають позитивний інтерес у відносинах між дітьми та батьком. У стосунках з донькою батько поводить інакше, ніж з сином. До доньки він здатен проявляти емоційне тепло, піклування та виражати своє співпереживання, без прояву директивності. Цього не можна відмітити у стосунках з сином. Тут взаємовідносини мають більш стриманий характер, в них присутня свого роду віддаленість, а часами батько схильний проявляти ворожість.

ВИСНОВКИ

У теоретичному розділі кваліфікаційної роботи було розглянуто та проаналізовано «Теорію прихильності» як напрямок у психології, чинники формування близьких взаємовідносин між батьками та дітьми, а також

особливості відносин у дитячо-батьківському спілкуванні. Прихильність сформована у ранньому віці відіграє важливу роль у розвитку особистості. Психологія Дж. Боулбі описує динаміку становлення та розвитку довготривалих відносин. Ця концепція пояснює як саме взаємодія батьків з дітьми впливає на їх подальший розвиток та на яку відстань дитина в ранньому віці може віддалятися від об'єкта прихильності щоб зберегти зоровий контакт. Переривання контакту з об'єктом прихильності викликає занепокоєння та тривогу у дитини, а втрата може спровокувати довготривалу скорботу. Сімейні стосунки, в яких задіяні діти, отримали назву дитячо-батьківські. Та не завжди на формування особистості вони впливають позитивно.

Різні автори з різних боків розглядають питання, що стосуються сімейних стосунків, виховання дітей та взаємовідносин між батьками та їх дітьми. Іноді- головну увагу приділяють особистості дитини, її внутрішнім переживанням та впливам, що несуть за собою іноді непоправні наслідки. Інший випадок, коли провідну роль у дослідженні відіграють батьки, або один з них. Тоді вже можуть розглядатися питання того, в чому виникають складнощі при вихованні, які способи та методи виховання більш актуальні. В цьому випадку можна говорити про те, що виховання буде розглядатися як одна спільна діяльність або взаємодія, яка направлена на те, щоб змінити обставини життя, себе, як вихователя, та особистість дитини. Для початку батьки повинні прийняти дитину такою, якою вона є, з усіма її недоліками. Потім в цей процес обов'язково має бути включена відповідальність, що дасть підґрунтя для формування повноцінної особистості.

В реаліях сьогодення батьки мають можливість вибрати для себе найоптимальніший шлях виховання своєї дитини, при цьому мати задоволення як у професійній зреалізованості, так і у розподілі домашніх ролей. Дуже важливим аспектом у виховному процесі є те, що батьки повинні вміти знаходити в собі здатність до відпочинку та рефлексії, враховуючи вік та

індивідуальні особливості своєї дитини. Зараз дуже багато можна почути про відповідальне батьківство, що це таке, та як реалізуватись в цьому. Спільна участь у вихованні, взаємна підтримка, розуміння одне одного та змістовне дозвілля допомагають виробити свій неповторний стиль батьківський стиль, що принесе задоволення всім учасникам цього процесу.

Звертаючи увагу на складнощі, які виникають у стосунках між батьками та дітьми, у другому розділі кваліфікаційної роботи були розглянуті особистісні особливості батьків, що впливають на стиль виховання дитини. У дослідженні була застосована методика «Поведінка батьків та ставлення дітей до них»(ADOR), яка допомогла вивчити установки, поведінку та тактику виховання батьків так, як це бачать та розуміють їх діти. Нами було виявлено, що найпоширенішим різновидом батьківських відносин є непослідовність, що проявляється в різкій зміні стилю відносин. Наступний найбільш поширений різновид відносин є автономність. На третьому місці такий різновид як негативне ставлення до дитини. Взаємостосунки, які були засновані на позитивному інтересі до дитини, займають четверте місце. Та найменш поширеним стилем взаємовідносин можемо назвати директивність. Далі, враховуючи гендерні відмінності, більш детально було розглянуто особливості взаємин батьків та їх дітей. Нами встановлено розбіжності у стосунках матері з донькою та матері з сином. Стосунки батька з донькою також мають розбіжності зі стосунками батька з сином.

Відносини можуть складатися по-різному, це буде залежати від безлічі факторів, але важливо вивчати їх як з позиції дорослого, так і з позиції дитини. Тут можемо зазначити, що від перших днів свого життя дитина потребує постійного емоційного контакту зі значущою особою, що забезпечить її повноцінний розвиток у всіх сферах. На думку А. Васильченко, зростання в атмосфері любові, гармонії та миру допоможе створити своєрідний «батьківський острів», де діти, навіть стаючи дорослими, можуть у часи гараздів та негараздів знайти родинне місце. А. Співаковська зазначила:

«Гармонійна сім'я сприяє виробленню своєрідного «психологічного імунітету» до несприятливих впливів середовища».

За результатами дослідження можна стверджувати, що специфіка формування відносин має вплив на подальше життя особистості. Якщо дитячо- батьківські відносини сформовані добре, сприймаються як надійні, то таким самим чином будуються відносини з однолітками та іншими людьми-соціальними, сімейними та сексуальними партнерами. Такі особистості демонструють високий рівень успішності, впевненості в собі та здатності до соціальної адаптації в цілому. Вони більш самостійні в своєму виборі, та менш залежні від негативних впливів соціального середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стельмахович М., Вибрані педагогічні твори, Т. 2, Українська етнопедагогіка, ред. А. Калуської, Івано-Франківськ – Коломия 2012, с 121-353

2. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Навчальний посібник [Текст] / М. М. Заброцький. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 112 с.
3. Каліна Н.Ф. Основи психоаналізу / Н.Ф. Каліна-М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001.-352 с.-(Освітня бібліотека)
4. Ковальов С.В. Психологія сімейних відносин. - М.: Педагогіка, 1987.
5. Ледлофф Ж.Л. Как вырастить ребенка счастливым. Принцип преемственности.-М.:Генезис , 2003, - 207 с.
6. Обухова Л.Ф. Дитяча психологія: теорії, факти, проблеми. - М.: Тривола, 1998.
7. Овчарова Р. В. Сімейна академія: питання і відповіді. - М.: Просвещение: Навчальна література, 1996.
8. Ратанова Т. А. Психодіагностические методы изучения личности: Учебное пособие [Текст] / Т. А. Ратанова, Н. Ф. Шляхта. – М.: Флинта, 2005. – 166 с.
9. Самотаєва Е. О. Особливості взаємин батьків з підлітками у сучасних сім'ях [Текст] / Е. О. Самотаєва // Проблеми сучасної психології. – 2013. – Вип. 21. – С. 647-658.
10. Скотт Д. Г. Способи дозволу конфліктів. - Київ, ГІМ, Вид-де-не товариство «Ворзелян і К», ЛТД, 1991.
11. Спиваковская А. С. Как быть родителями [Текст] / А. С. Спиваковская. – СПб.: Питер, 2002. – 123 с.
12. Титаренко Т. М. [Сучасна психологія особистості : \[навч. посіб.\]](#) / Т. М. Титаренко. — К. : Марич, 2009. — 232 с.
13. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція: Навч. посібник. – Рівне: ЦНТІ, 2001. – 65 с.
14. Баттерворт Д., Харріс М. Принципи психології розвитку. - М.: «Когіто-Центр», 2000.

- 15.** Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В.Рибалко, П.А.Гончарук. – К.: Либідь, 2005.
- 16.** Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
- 17.** Барінова І.Г. Екологія взаємодії дорослого і дитини // Світ психології. - 1997. - № 1. - С. 174-182.
- 18.** автореф. дис ...д-ра психол. наук: 19.00.07/Я. О. Гошовський ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України.-К., 2009.-36 с.-укр.
- 19.** Джон Боулбі [Електроний ресурс] // Психологос – енциклопедія практичної психології.
- Режим доступу: https://www.psychologos.ru/articles/view/dzhon_boulbi/

ДОДАТКИ

Додаток А

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Ласізішк Віра Вікторівна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символики університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

24.09.2019
(дата)

Віра Ласізішк
(підпис)

Віра Ласізішк
(ім'я, прізвище)